

Co se rozumí jsoucnem? [1992]

Na první pohled by se mohlo zdát, že nejde o nic složitějšího: jsoucno je prostě to, co jest. Skutečný problém se však otevře teprve tomu, kdo nahlédne, jak nesnadné je rozpoznat a rozhodnout, zda něco jest či zda to není. Tak např. uvažme situaci, kdy děti na jaře hrají kuličky. V jisté chvíli jsou některé kuličky v důlku, jiné blízko důlku a některé dost daleko. Podle toho můžeme celkovou množinu kuliček ve hře rozdělit na několik podmnožin. Lze o každé z těchto podmnožin a také o celkové množině právem prohlásit, že jsou? Na chvíli předpokládejme, že samy kuličky jsou, že to jsou jsoucna. Ale je dvojice nebo trojice kuliček také jsoucnem, víme-li, že to jsme my, kteří jsme v duchu kuličky rozdělili do skupin resp. podmnožin? Každá kulička je však jen vypáleným slepencem nějakých částic jemného písku a hlíny. Není tomu podobně jako se skupinami kuliček, jen že jednotlivé části kuličky nemůžeme tak snadno a libovolně přemísťovat? A jak to je s celým světem? Můžeme o světě právem říci, že jest, anebo jsme to zase jen my, kteří o nějakém sebe větším množství nějakých zcela malých kuliček uvažujeme, jako by to bylo jsoucno?

Už jeden z nejstarších filosofů postavil otázku, jak se z pouhé hromady náhodně rozházených věcí stane kosmos, tj. krásně uspořádaný svět. Stejně se dodnes tážeme, co vlastně zaručuje organickou jednotu živých bytostí. Zřejmě tedy rozlišujeme přinejmenším mezi živými bytostmi a neživými předměty, tj. hromadami nebo slepenci. Protože však nejde o živoucnost, nýbrž o vnitřní sjednocenost, můžeme sestoupit k integrovaným útvarům ještě jednodušším, než jsou živé bytosti, k molekulám, atomům, elementárním částicím, energetickým kvantům. Teilhard de Chardin o nich o všech mluví jako o „přirozených jednotách“ a ukazuje, jak vytvářejí jakousi zvláštní řadu, postupující ke jsoucňům či „bytostem“ stále složitějším, komplikovanějším, ale vždy soustředěným resp. usilovně se soustřeďujícím v jednotu. Takováto vnitřně a nejenom zvenčí uspořádaná a sjednocená jsoucna můžeme považovat za vpravdě jsoucí, tedy za pravá jsoucna, a musíme je zásadně a důsledně odlišovat od hromad a slepenců, o kterých vlastně nelze říci, že vskutku jsou, a to bez ohledu na to, zda k jejich nahromadění došlo samovolně, tj. „od přírody“, anebo v důsledku lidského zásahu resp. lidské práce. Protože však jsme zvyklí i o takovýchto hromadách nebo slepencích říkat, že „jsou“ a nazývat je „jsoucny“, bude vhodné o nich mluvit jako o jsoucnech „nepravých“, protože doopravdy nejsou, nýbrž jde pouze o hromady či množiny nějakých pravých jsoucn. Být opravdovým či pravým jsoucnem by pak znamenalo být nejen uspořádaným, ale především zevnitř se uspořádávajícím a tedy sjednoceným, integrovaným celkem.

Taková vnitřně založená integrita však nepochybně představuje významnou kvalitu. Musíme proto v tomto bodě revidovat Aristotela, který trvá na tom, že výrokem, že něco „jest“, nepřidáváme nic k popisu toho, co jest. Kdyby tomu tak bylo, musili bychom připustit, že výrok, že něco „jest“, se právem může vztahovat i na něco, co doopravdy není. Právě zde však narážíme na obrovské svízele, jejichž překonání je podmíněno revizí mnoha běžných představ a pojetí. Opakem vnitřního uspořádání nemusí být vždycky pouhý chaos (tedy herakleitovská „náhodná hromada“), nýbrž také vnější uspořádanost. Někdy je však nesnadné rozhodnout, co je vnější a co vnitřní uspořádanost. Jsou-li např. hvězdy nebo galaxie apod. pravá nebo nepravá jsoucna, záleží na tom, zda gravitace představuje jen nějakou vnější sílu, vnější

faktor, anebo zda „angažuje“ hmotné částice také „zevnitř“. Až dosud o ničem takovém fyzikové neuvažují. Pokud tedy nedojde ke změně v jejich teoriích, nemůžeme ani hvězdy, ani galaxie, ale ani „celý“ vesmír považovat za pravá jsoucná, nýbrž pouze za jsoucná „nepravá“, tedy hromady, byť zdaleka nikoliv „náhodné“. Být opravdovým a nejenom míněným, představovaným jsoucnem totiž znamená dosahovat vnitřní sjednocenosti, být integrovaným celkem.

Písek, 5. 1. 1992; Rozhlasový slovník, 6. 1. 1992